

Ajándékok üzenetei

Mindnyájan ajándékozunk, rendszerint hallgatólagos elvárások szigorú szabályai szerint. Amikor azt mondjuk, hogy azért ajándékozunk, mert az ajándék „valakinek kell”, akkor ebben van ugyan valamennyi igazság, de legalább annyi csalóka hitegetés is, hiszen az esetek többségében maga az ajándékozás művelete sokkal jobban kell nekünk, mint a „kedves” személynek az ajándék! Az ajándékozás önazonosságunk mindennapi összerakásának egyik legfontosabb építőköve. Ajándékozni mindenekelőtt annyit jelent, mint a magunk számára fontos kapcsolatvilágot fenntartani vagy továbbépíteni. Ez éppúgy érvényes a szerelmesek kívülről alig-alig észrevehető, tárgy- és gesztuscseréire, mint a hónapokig tervezett érettségi nagyajándékra. Az ajándékozási események elsősorban az ajándékozóért vannak, aki ezekben az eseményekben válik azzá, akinek tudja magát.

„Ha számba veszem, kiket szoktam megajándékozni, hát vannak egypáran. Egyszer a családon belül ugye, ha valamelyiknek valamilyen

napja, névnap vagy születésnap van, akkor jónéven veszik a megemlékezést. Az uram, a fiam, de a leányom, aki már nem lakik velünk,

az unokáim, s a vejem is kapnak ajándékot. Inkább névnapokon, csak a gyermekeknél kezdtek mostanába a születésnapot tartani. De nemcsak ilyenkor. Most például nemrég jöttem haza Félixfürdőről, hát mindenkinek hoztam valamit: az uramnak karórát, a fiamnak villanyborotvát, a leánynomnak cipőt, a vejemnek egy inget, az unokáknak szintén egy-egy kvarcórát, igaz ezt kérték, de nem hagytam, hogy kifizessék. Körülbelül tudtam, hogy kinek mire van szüksége, aszerint vásároltam. Máskor is úgy szoktam, ruhaneműt, lábbelit; a gyermekeknek játékokat nemigen veszek, az elég van, sokszor nem is vásárolok, hanem kötök egy-egy szvettert, blúzocskát, mellényt, a fonal az öröké kikerül.

A fiamnak s a leánynomnak már jól meg kell gondoljam s válogassam, milyen is legyen az a cipő vagy ruha, mert amit sokszor én jónak látok, nekik nem mindig tetszik. Volt eset erre is. Igaz, nem nagyon mutatják ilyenkor, de csak észreveszem.

Aztán a komaasszonyaimmal is szoktuk egymást ajándékozni, ha valamelyikünknek névnapja van. Ilyenkor megegyezünk, hogy mi is lenne az a dolog, amit megveszünk. Általában valami szebb dolgot szoktunk ajándékozni, valamit amit lát, ami megmarad neki. Ott a szekrényben azt a kávékészletet s azt a pálinkást is én így kaptam ajándékba. Amikor megbeszéljük, hogy mit veszünk, akkor akit megajándékozunk, az nincs ott, a háta mögött döntjük el, mivel lepjük meg, mi lenne az, aminek örvend, hasznát is veszi, s szép is. Persze, aki kapja az tudja, hogy megajándékozuk és felkészül rá, tésztát süt, várja, mikor szólunk, hogy „na, ma vagy holnap egy kicsit átlépünk hozzád”. Ez így körbejár mindegyikünkön. A férfiakat nem szoktuk belevonni az ilyen dolgokba...” (53 éves asszony; részlet egy hosszabb beszélgetésből).

A fenti szöveget elemezve szép számmal előbukkannak olyan banális, látszólag felvetésre sem érdemes kérdések is, amelyekre meggyőző választ nem könnyen adhatunk. Nézzünk meg ezek közül néhányat, előre bocsátva, hogy ezúttal csak éppen érinthetjük a problémát. Itt van elsőként például a

„miért ajándékozunk?”

kérdés. Mi kényszeríti az ajándékozót (a továbbiakban A) arra, hogy amikor eljön az a bizonyos alkalom, akkor szűkebb környezete egy-egy tagját (M) megajándékozza? A kérdés nem légből kapott, hiszen nem minden kultúrkör társas életének sajátja a nálunk honos ajándékozásmód.

Kezdjük azzal a gyakori esettel, amikor A és M ugyanabban az életvilágban élnek és életrajzi helyzetükben nincsenek lényeges eltérések (például nagy korkülönbség, társadalmi hovatartozás). Ugyanaz a fizikai, szocio-kulturális tér áll mögöttük, ugyanazon tradíciókat, szokásokat kapták örökségül, cselekvésmintáik, magatartásuk csak árnyalatokban, rendszerint a családi hagyományból táplálkozó eltérésekben különböznek.

Már gyermekként láthatták, hogy a felnőttek hogyan gyakorolják az ajándékozást, számukra az kész cselekvésmintaként jelenik meg, aminek megvannak a szabályai. B szabályok megtanulása és használata az említett előfeltétel (közös életvilág) mellett mindkettőjükben ugyanazt a jelentést termeli.

Az egybeeső jelentés a gyakorlatban azt jelenti, hogy pontosan tudják mikor, kitől „kell” ajándékot kapniuk, kit, mivel kell megajándékozni, de főleg tudják azt, hogy bizonyos helyzetekben *ajándékozni kötelező*; az ajándékozás elmulasztása kisebb-nagyobb kellemetlenségekkel jár. Ez a tudásuk annyira „mindennapi”, a cselekvéseket irányító, szinte észrevétlen támpontokat jelent, hogy csak akkor kerül felszín-

re, ha valami zavaró tényező (akadály) merül fel, és az ajándékozás nem a megszokott módon történik. Nem nehéz elképzelni, hogy ha idézett példánkban az adatközlő egyszer kimaradna a sorból, a komaasszonyai is „elfelejtenék” megajándékozni. Az új helyzet nem egyezne korábbi tapasztalataival, és első pillanatra megmagyarázhatatlan problémaként jelentkezne.

Az ajándékozási gyakorlat zavartalan működése A és M között (számukra és a figyelő környezet számára) a kapcsolatfenntartás sajátos velejárója, s mint ilyen, az addig létező változatlanságát, további meghosszabbítását jelzi. Ha ez a gyakorlat akadozik, nem működik, a környezet A és M viszonyának változásáról kap hírt.

Módosul a helyzet, ha A és M szocializációja különféle környezetekben történt, például nemzedéki, etnikai stb. különbségek vannak közöttük. Ilyenkor gyakran előfordul, hogy értelmezéseik nem fedik egymást, a cselekvéseknek, gesztusoknak eltérő jelentéseket tulajdoníthatnak, mivel ezek a szocializáció során eltérő jelentéstartalmakkal telítődtek.

Világosabb lesz a fenti kijelentés, ha a példánkra gondolunk: az ajándék kiválasztása, amit „jó”-nak lát”, de gyermekeinek „nem mindig tetszik”, már az értékelés eltérő szempontjaira utal. Az ajándéktárgy, amely egyik oldalon „jó”, mert releváns jegyei (szín, forma, anyag, rendeltetés stb.) megfelelnek A értékelési szempontjainak, a másik oldalon szükségszerűen rossz, mert M életrajzi helyzetéből következő jelentéstulajdonítási gyakorlata más. Az ajándéktárgy M oldalán is akkor lesz „jó”, ha A félreteszi saját receptjeit, sémáit, amelyekkel választ, és sikerül behelyezkednie M helyzetébe, eltalálja azokat a relevancia-szintvonalakat, amelyek M döntéseinek, választásainak alapjainál állanak.

Annak valószínűsége, hogy A mennyiben akar ráhangolódni M szempontjaira, összefügg

a köztük levő kapcsolat tartalmának milyenségével. Mert jó, hogy az ajándékozás bizonyos helyzetű egyének között egyfelől társadalmi elvárás, másfelől a társadalmi kontroll tárgya, de

az ajándékozás hogyanja

tapasztalati megfigyelések szerint az egyének közti kapcsolatokat kitöltő viszonyulásokat követi.

Ahogy adatközlőnk szövegéből is kiderül, a kétféle kapcsolattípusnak kétféle ajándékozásmód felel meg. A velünk született, mindennap használatos kapcsolatokhoz mindennap használható és elhasználható tárgyak tartoznak. A ruha, cipő stb. ajándékozása közvetlen személyi szükségleteket elégít ki; itt az a fontos, hogy a tárgyak teljes funkciójukban működjenek. Ezeket az ajándékokat gyorsan el is fogyasztjuk, helyet csinálva az újaknak.

A választott kapcsolatokban, mint amilyen példánkban a komaság (vagy barátság, szerelem), M közvetlen szüksége a háttérben marad, kiemelt szerepet kap az ajándéktárgy szimbolikus értéke („valamit, amit lát, ami megmarad neki”), ami mintegy kimeríti a kapcsolat pillanatnyi állapotát. Évek, évtizedek múlva is rá lehet mutatni ezekre a tárgyakra (például festmény, könyv, ékszer), mint a kapcsolat egykori állapotának állóképeire. Éppen ezért fontos e tárgyak szimbolikája — amely csak azok szemében teljes, akik a tárgy üzenetét vissza tudják fordítani az emberi viszonyok nyelvére —, mert ezekből a kapcsolatokból ki lehet lépni, megváltozhatnak.

E két kapcsolattípusra jellemző ajándékozásmódon kívül még mások is léteznek. Ott van például a kényszerkapcsolatok aszimmetrikus világa, ahol az egyik résztvevőt valamilyen nyilvánvaló érdek kapcsolja a másikhoz, ilyenkor A, az érdekelt fél olyan ajándékot választ, ami „hatékony”, M-et befolyásolja, a kívánt cselekvés felé mozdítja.

Általában elmondhatjuk, hogy a kiválasztott ajándéktárgy és az ajándékozás mikrokörnyezete (átadása, csomagolása, fogadása stb.) akkor jó, ha magán viseli A és M kapcsolatának *lenyomatát*, azt a különleges jelentést, amely A és M, valamint a szűkebb környezet számára megfelel a köztük levő viszonyoknak. (Gondoljunk csak el, mit jelentene környezetünkben, ha valamilyen szeszélyes ötlettől vezérelve bőkezűen megajándékoznánk barátunk feleségét). Az ajándéktárgy kiválasztásának első mozzanata tehát az A szempontjából az M-hez való viszony értelmezése. Ha ez nem történik kellő körültekintéssel, látványos félreértésekre kerülhet sor, amiktől emberi kapcsolatok további sorsa nagymértékben függ.

Az értelmezés támpontjait váratlan szabályok sokaságában rögzíti a társadalom, ezeket a szocializációban tanulja az egyén éppen úgy, mint például a köszönésmódot, társalgási szabályokat, vagy a kapcsolatápolás más formáit.

OLÁH IRÉN